

ÍNDEX

Introducció	11
El nom: Anita	19
L'armador: Lluís G. Pons	43
El constructor: Joaquim Sales	71
L'avarada del vapor <i>Anita</i>	101
Els administradors: els Tremoleda	129
La renovació: Sebastià Albacar	147
Bibliografia	173
Agraïments	175

ANITA

Coberta del vapor *Anita*.

INTRODUCCIÓ

Tot plegat va començar de la manera més atzarosa, com solen començar molts projectes, tots aquells que no deriven de programacions metòdiques i racionals i s'escapen de determinismes socials i individuals. Allò que en diem, per casualitat. Anàvem o tornàvem d'un viatge a Madrid, temps generós per repetir consignes del moment, alliberar-se de dubtes filosòfics d'anar per casa, intercanviar coneixements d'abast quotidià, pour de les sempre vivificants recordances i encetar noves il·lusions que en pensar-les ja es perceben irrealitzables. I així va ser com va endegar-se aquest llibre. D'això ja fa quatre anys.

En fer llavors un repàs de vells mites ebrencs, atractius per a endinsar-se en el que se sap i en el que voldríem saber, va sorgir aviat i per mèrits propis el vapor *Anita*. El perfume llegendari que envolta aquesta embarcació comprèn, de manera molt majoritària, tant els autòctons, que no es cansen de referenciar-lo amb un destacat punt d'orgull, com els forasters que en perceben un passat ampul·lós i ple de misteri.

Certament, el vapor *Anita* condensa tot un seguit d'ingredients que el fan, sens dubte, digne d'atenció. Aquella fisonomia d'un passat filmic, amb unes pales laterals mogudes pel vapor; el fet de ser la darrera embarcació d'aquestes característiques que va navegar senyorejant l'Ebre; l'aposta il·lusionada de convertir Tortosa en un punt neuràlgic de la navegació i de la indústria naviliera; el fet de ser durant anys l'enllaç entre la ciutat i els pobles riberencs i el millor mitjà per comercialitzar l'incipient conreu de l'arròs, o el fet de desaparèixer sota les aigües tèrboles del riu, on encara hi ha les seves despulles, en la darrera de les més grans riuades del segle xx, en plena guerra civil, són uns dels valors que l'han perpetuat en la memòria.

Sí, el vapor *Anita* és un element mític dins l'àmbit local, encara que, també cal dir-ho, si el coneixement i la difusió de la nostra realitat fossin més normalitzats, segurament també hauria assolit aquesta categoria en un àmbit més general, però cal admetre que sovint,

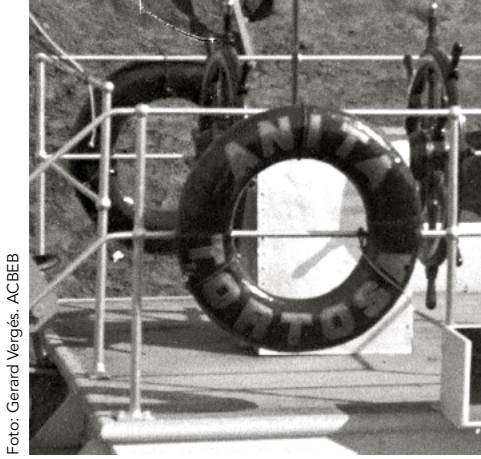

Foto: Gerard Vergés. ACBEB

com passa amb molts mites, ens conformem amb un grapat de tòpics. Això és el que vam constatar llavors.

Haviem sentit a parlar del vapor *Anita* moltes vegades però, per exemple, desconeixíem un fet que d'entrada pot semblar irrellevant, saber qui era en realitat Anita, a qui l'embarcació li devia el nom. Aquesta va ser la pregunta clau i respondre-la ha estat el motor que ens ha fet encetar tot un periple, gràcies al qual hem gaudit de llocs desconeguts, de gent molt interessant, d'històries captivadores i de documents

valuosos. I fruit d'aquestes i d'altres recerques arxivístiques hem pogut mantenir llargues i enriquidores converses que ens han endinsat en els personatges i en aquell moment de fa un segle.

El vel misteriós que va envoltar la figura d'Anita Roca, la dona del propietari del vaixell, l'acabat empresari manresà Lluís G. Pons, ens ha acompanyat en tota la nostra recerca i encara ara, amb alguns dels seus secrets desvelats, el seu posat malenconiós, el seu paper sempre a segon pla, les seves desconcertants decisions i el seu pesar intuït per les ferides personals, ens és encara un personatge llunyà i atractiu, una digna correspondència amb el vaixell homònim.

El vapor *Anita* està lligat a una llarga profusió de gent, pocs queden dels qui hi van pujar de menuts o joves, però durant els seus vint anys de vida molts van ser els qui se'l van sentir seu. Pensem en els propietaris, els constructors, els tècnics, els administradors, la tripulació, els usuaris, els familiars o amics que van gaudir d'excursions. Pensem en tota una generació, testimoni de la seva avarada, que va veure en l'*Anita* l'esperança d'un progrés i l'emblema de la recuperació d'un orgull. Pensem en les generacions successives que el van incorporar en l'ideari col·lectiu. El vapor *Anita* ja és de tots, i a tots ens pertany com a patrimoni, ara ja immaterial, del nostre passat.

Precisament el vessant humà del vaixell ha estat l'objectiu del llibre. Enfocar-lo exclusivament com una recopilació descriptiva de dades tècniques i socials, hauria fet perdre aquell esperit que li aporta la personificació dels actors protagonistes d'aquella època. Atansar-nos a les seves imatges, a les seves biografies, a les seves interrelacions i complicitats, als seus posicionaments, ens ha ajudat a endinsar-nos en l'atmosfera en la qual es movien. No ha estat fàcil, per a aquest tipus d'enfocament ens cal documentació personal i aquesta

és molt més inaccessible, per escassa i dispersa. Cent anys són molts per creure que cartes, invitacions, factures, retrats, dietaris s'hagin conservat després dels quantiosos estralls que ha patit la nostra societat (i cadascuna de les famílies) des de llavors; i per pensar que ens esperen generosos i silenciosos per a ser redescoberts. Hem tingut sort i perseverança, amb les quals hem aconseguit moltes agradables sorpreses: imatges inèdites, documents reveladors, identificació gràfica de personatges, reconstrucció de genealogies, tot de peces que ens permeten refer molt més del que sabíem ara fa quatre anys, però sens dubte hem trobat a faltar informació viva i espontània de les cartes personals que ens hauria atansat al pensament i a les vivències dels protagonistes, de com ells van viure en primera persona els esdeveniments.

La recerca de la documentació personal ens ha portat a rastrejar per fons familiars i en diversos arxius, amb un èxit desigual, sempre amb el desassossec de pensar que en algun lloc ignot es troben segurament algunes notes aclaridores que ens ajudarien a fixar aspectes desdibuixats. Ha estat descoratjador quan se'ns ha comunicat que hem fet tard per poc, ja que una gran part del patrimoni documental acaba irremeiablement i dissortada-

Foto: Autor desconegut. Col·lecció particular família Sales

Estructura de l'embarcació durant la seva construcció als tallers Sales (1915).

ment destruïda pel poc interès que a hores d'ara encara se li dona. També cal dir, des d'un punt de vista anecdòtic (hi ha qui podria veure-hi casualitats i forces soterrades), que més d'una vegada, en una sèrie documental, faltava precisament el lligall de l'any requerit o el número concret d'una publicació. Però hem fet grans troballes i, sobretot, hem constatat una evidència: en la realitat actual convivim amb els descendents d'aquella realitat de fa cent anys i de manera indirecta, és clar, existeix un vincle atemporal que ens uneix.

Com sol passar amb estrelles de cinema o líders carismàtics als quals la mort prematura, i més si ha estat conseqüència d'un fet sobtós i tràgic, els catapulta cap a una òrbita mítica, la curta vida del vapor *Anita* i el seu enfonsament a causa d'una riuada li han valgut aquest sobrevalor. Però, com dèiem, *Anita* és molt més que un vaixell fluvial de transport: és il·lusió, orgull, identitat i són persones. La història, per tant, del vapor *Anita* és la història d'una ciutat que lluita per evitar el seu relegament, d'una terra que tímidament aposta pel creixement i és, cal no oblidar-ho, la història de tota una gent.

L'estructura del llibre vol reflectir aquest sentiment i és per això que, en lloc d'establir uns capítols convencionals sobre les diferents fases de l'embarcació, el subdividim en els diferents personatges protagonistes, vinculats amb les etapes del vapor. Són elles, les persones, les que adquireixen el primer pla, la vitalitat de la història. En el capítol central, l'avarada, encara que en aquest cas l'embarcació és la que ostenta l'exclusivitat, l'estol dels privilegiats testimonis torna a humanitzar l'esdeveniment que per si sol, sense espectadors, hauria perdut bona part d'aquest sentiment.

La història personal de cadascun dels protagonistes, inabastable i forassenyada en la seva integritat, sí que ens aporta, en el grau d'uns paràmetres d'ubicació i context, el marc necessari per comprendre millor el significat del vapor. Creiem que gràcies a aquesta visió podem presentar una altra imatge del que tradicionalment s'ha dit i admès. Un exemple del que diem és la funció prioritària que originàriament tenia el vapor, abans que res era un caprici familiar, personal, dels empresaris propietaris que l'usaven molt sovint com un mitjà exòtic i ostentós per a les seves excursions i viatges al Delta. Tot i que la memòria col·lectiva el recorda com a transport públic, a l'inici i durant anys, tot i que en certa manera també ho era, el que prioritzava era el seu caràcter privat. Aquest fet, com d'altres (el perquè el vaixell s'acaba construït a Tortosa o el perquè del vincle amb empresaris de l'arròs), s'han pogut perfilar precisament per l'enfocament més humanament individualitzat.

Constatem que un cop analitzades cadascuna de les peces que componen aquest relat històric, la suma és més entenedora, tot plegat és més orgànic. Des de l'inici fins a la fi, hi ha un fil argumental cohesionat que en un primer moment es desconeix. Els Baulenes, els Pons, els Tremoleda, els Margenat, els Albarcar, com a actors principals, s'entrellacen en

Foto: Alejandro Garrido. Col·lecció particular família Sales

Últims retocs constructius del vapor *Anita*.

una xarxa d'interrelacions en què el vapor és en molts casos un denominador comú. L'illa de Buda, el vapor *Ciudad de Tortosa*, la fàbrica d'espellofar arròs, Sant Jaume d'Enveja, la colònia de Puig-reig són elements i escenaris d'una mateixa obra que podríem titular *El vapor Anita*. La burgesia barcelonina, els industrials tèxtils, la burgesia tortosina, els terratinents, els obrers i la lluita de classes, la incipient indústria tortosina són, entre d'altres, trets argumentals i la contradicció (a voltes contraposada i a voltes cooperant) entre dues formes de concebre el progrés econòmic, el leitmotiv d'aquesta història que té un inici glamurós i un final trist, com sol passar també en certes històries humanes.